

ELEMENT (38) *sb m*

Wszystkie e jasne.

sg N element (6). ◇ G elementu (3). ◇ I elementem (1). ◇ L elemencie (1). ◇ pl N elementa (7). ◇ G element(o)w (4), element (1) *BiałKat* 316. ◇ D element(o)m (2). ◇ A elementa *BiałKat* (2), elementy (1) *LatHar*. ◇ I elementy (3), elementami (1); -y *BiałKat*, *WujNT*; -y : -ami *WujJud* (1 : 1). ◇ L elementach (3). ◇ (lat.) sg N elementum (2). ◇ pl N elementa (1).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVIII w.

1. Jeden z czterech zaczątkowych żywiołów jak ziemia, ogień, wiatr i woda, z których według teorii filozofów starożytnej Grecji Leukipa i Demokryta powstał wszechświat i ciało człowieka; także jakiegokolwiek ciała niebieskie [elementum żywioł *Murm* 15, 191, *BartBydG*; Żywioł to jest początek a jakoby źródło każdej rzeczy *Mącz* 101c; – dicuntur et principia rerum ipsa elementa, quae sunt quatuor: Ignis, ogień, Aer, powietrze, Terra, ziemia, Aqua, woda *Mącz* 101c; elementa – żywioła *Calep*; ciało – corpus item apud philosophos dicitur res quaevis ex materia constans, ut apud Ciceronem elementa et atomi vocantur corpora, corpuscula Cn; materyjalna rzecz, corpus. Philosophi corpora vocant omnes res materia constantes, ut aquam, lapidem, aërem; mundum, atomos, elementa Cn; żywioł – elementum, prima corpora, corpora, natura, quattuor corpora ex quibus omnia constant Cn] (34) : A tak fye tu okazały cztery wilkości/ według czworgá zącęcía/ które lątinowie Elementa rzékąią; náfzy Polacy źle tłumáczyli [!] zowác ié żywiołmi *SienLek* Vvv, Ttt2v, Vvv2; IAko maćie pod Mołkwą swoich zamkow doftác/ Powiem wam [...] Ináczyé dziś niż pirwey/ ty rzeczy przychodzą/ Wfzyftki cztery żywioły/ k tey fpráwie przywodzą. Ziemiá pirwży Element. [...] Ogień wtory Element [...] Wiátr trzeci Element. [...] Wodá czwarty Element. *BielSat* M4–M4v; *RejZwierc* 95; Iesli Murow álbo párkánow z dział ftrzelbą nie potłuką/ tedy wfzyftki cztery Zywioly ná nie wywrą/ tho iest/ Wiátr/ Ogień/ Wodę/ Ziemię. (marg) Elementá na dobywánie zamkow (–) *BielSpr* 62; iedni byli/ ktorzy ex Chao, to iest/ z zámiefzánia rzeczy y Elementow Swiát być wczyniony twierdzili *StryjKron* 1; *ReszPrz* 80; *KlonFlis* B4, C2.

Szereg: »element a (albo) żywioł« (4): Chaos, Zámiefzánie wfziftkieh rzeczy wespółek/ z kąd Elementá á żywioły y ynfze wfziftki rzeczy początek swoy máyą *Mącz* 51a, 5c, 219c; á to ciáło ktore [*Pan Chrystus*] miał na sobie prawdziwe/ ná to fię zdobył z tych to widomych czterech elementow albo żywiołow/ ktore też do niebá wfstępuiąc zálę tymże elementom oddał/ á bez ciáłá do niebá wfąpił. *ReszPrz* 79.

a. *Składnik materialny i materia w ogóle* (17) : Nie wierzym Luterowi/ áby w iednym widomym elemencie miało być rázem ciáło Božé/ y nie być: być w then czás/ kiedy elementá ijemy: nie być w tychże elementách/ gdy ich nie vzywamy. *BiałKat* 323v, 315v, 316 [3 r.], 318v; Lecz máterya Sákrámentow [...] fą pozwierzchne znáki/ ktore też y Elementámi zowiemy: iáko ná Krzćie wodá/ ná Wieczerzy Páńskiey chleb y wino/ na Bierzmowánium Krzyżmo. *WujJud* 162; *LatHar* 193; o krzćie świętym/ ktory złożony iest z widomego elementu wody/ á z niewidomey mocy Duchá S. *WujNT* 313, 306, 489.

Szeregi: »element albo materyja« (2): Przyday fłowo Bože do Elementu álbo do Máterey y sftánie fie Sákrámentem *WujJud* 162, 163.

»element albo żywioł« (2): Ná Chrzćie elemeⁿta álbo żywioły zá fłowy nie przemieniáią fye/ iedno w téyże klóbie/ ípráwie/ y mocy zoftawáią *BiałKat* 315v, 315v.

2. Początki, początkowe nauczanie, tu w przen. obrzędy, prawo i zwyczaj Starego Testamentu [zawsze w pl] [*elementa musices, elementa geometriae – pierwsze początki tych nauk Mącz 101c*] (4) : A teraz poznawłzy Bogá [...] iákoż fię záś náwracaćie ku elementom mdłym y niedořtátecznym [*ad infirma et egena elementa*]/ktorym zálię z nowu fłżyć chcećie? Pilnuiećie dni/ y mieřięcy/ y czáfow/ y rokow. *WujNT Gal* 4/9.

Wyrażenie: »elementy świata (tego)« = *elementa (huius) mundi Vulg* (3): Także y my/ gdyłmy byli dziećmi/ bylifmy pod elementy światá [*sub elementis mundi*] (*margin*) żywioły ábo początki: to iest, pod ćielefnyimi ceremoniámi zakonu řtárego. (–) zniewoleni *WujNT Gal* 4/3; Pátrzciefz by kto was nie ofzukał przez Philozophiá/ y prozne omamienie: wedle wřtáwy ludzkiej/ podług elementow światá tego [*secundum elementa mundi*]/ á nie według Chriřtuřá *WujNT Col* 2/8, 20.

Synonirny: **1.** *zaczęćie, żywioł; a. materyja, żywioł; 2.* *początek, żywioł.*

KK